

Ummæli

Donsk-føroysk orðabók. 3. útg. Við stóði í Donsku-føroyska orðabókini eftir Jóhannes av Skarði, Ritstjórn: Hjalmar P. Petersen og Marius Staksberg. Føroya Fróðskaparfelag 1995. 879 bls.

At bók kemur útaftur á triðja sinni eftir 28 árum, er sjálvandi stór hending, ið ikki eigur at verða burturt. Men ongantíð man so nógv hava verið gjørt burturur, sum nú Danska-føroyska orðabókini kom í 3. útg. Fjölmiðlarnir eru á gosi. Hetta er feitt! So greitt, at tað kann illa sigist frá føroyskum. Men hvi?

Fyrst tað, at tær soverðar orðabókur koma út. Hin kemur fyrsta dagin. Her rýkur mestur av klundi og oyðsli, – vordid sum forsiðtilfar! Og hóast tað ikki er Fróðskaparsetrið, men privata Fróðskaparfelagið, ið gevur út, so er hetta aftur eitt kærkomið hevi til at leggja eftir setrinum. «Ti offisiella málpolitikkinn», sum tað eitur. Men – eingin tykist heilt nøgdur. Onkur vildi havt bókin rúmkaða hendan vegin og sneidda handan vegin. Onnur vildu tvørturimóti sneitt her og sett uppi har.

Vit hava bæði hoyrt og sæð, at henda – mest radikala og kollveltandi orðabókini, ið higartil er komin á føroyskum, kom í tøkum tíma – sum eitt konsekvent og prinsipielt brot við ta málupplatan, sum hevur verið ráðandi, í Føroyum síðani einaferð í seinastu öld. (Sos. á forsiðuni 20/12. Meira av sama sjongri er inni í blaðnum og tí næsta við).

Handbók og hjálparambóð

Mens sum ein og hvør onnur tvímála- og tyðingarorðabók er hon at rokna sum málfrøðilig handbók og hjálparambóð hjá føroyskt-talandi at skilja/læra danskt og hjá danskt-talandi at kenna tyðningina á føroyskum av ávisum donskum orðum. Og hesa treyt lýkur henda útgávan, betur enn tær fyrru. Úrvalið av leitorðum í nútíðar donskum, er væl stórt. Viðgerðin av teimum eisini meira fjøltáttad, við øktum tyðingarmøguleikum og fleiri brúksdómum, eitt nú við orðatøkum og vendingum (idiomum), sum vit kanska oftrá kenna og brúka á donskum ella í donskum sniði, hóast vit eiga tey eins góð og betri á føroyskum í sama tyðningi. Uppseting og skipan eru sum tær eiga í nútíðarorðabók. Greið nýtsluvegleiðing. Styttingar skipaðar í bólkar, í stavreð (tá ikki konsekvent). Greitt er eisini innihaldsýrlitid yvir bæði danskar og føroyskar rættskrivingarreglur. Við dómum verður eisini greitt

Ikki skaðiligari enn aðrar orðabækur

frá teknseting o.ø. í baðum málunum.

Úttalan

Á donskum er stutt frágreiðing um føroyska úttalu, ið brýtur ikki sørt frá frágreiðingini hjá Jørgen Rischel í Føroysku-donsku (1961). Sum eg dugi at siggja, so er úttalan tikið eftir sonevnda suður-streymoyarmálinum, sum í orðabókunum annars, ið kortini plaga at hava ó framborið sum sunnanfyri (ou), men her er norðan-fjórðs-úttalan (eu) brúkt.

So stendur, at «i fremmedord har man bevaret udtalen med lang /a:/, som i statur »statur). Det samme gælder for y /y:/, f. eks. type »type». Sum eingin munur er á a í stati og i batti (bólttræ). Vit eru ikki so heilt fá, sum frambæra y fleiri fremmandordum sum i, langt ella stutt, t.d. i Kypros. Fyri stutta danska y-ljóðið skriva vit ofta u í sumnum fremmandordum. y-ljóðið í dykkara (kavseymur) er tað sama sum i stikkla. So her bilar konsekvensurin eisini.

Ein ódrvis orðabók

Brotið varð uppúr nýggjum við útgávu hjá Jøhs. av Skarði (1967. 2. útg. 1977). Hann brúkti Nudansk orðbog sum fyrimynd, men leyp oft um tey orð, ið vit ikki høvdu eitt tilsvarandi føroyskt orð fyri. Henda ritstjórnin hevur hugsað ódrvis og vandað sær minni um soverðid. Kanska heldur ikki kveitt so nógv í Nudonsku, tí so mundi t.d. ódrvid Syd-danmark verði komið við. Ella nýggjara orðið inter-net, ið kundi itid al-net, men soleiðis eitur tað á islendskum, so... Undir inter-vant ar ið hvussu er al.

Tað – radikala og kollveltandi – við hesi orðabók er, at hon tekur nógv fleiri fremmandord inn í málið enn fyrru útgávurnar. Tó bert um tey eisini verða brúkt í donskum og í sama ljóðliga sniði sum í donskum. Leitorðið coutume t.d. (átti at staðið undir kotyme), verður tytt kotyma og y framborið sum í donskum. Sjálvir eiga vit minst fyra góð orð fyri hesum sama. Um líknandi stavseting av fremmandu orðunum sigst í áður-nevndu grein í Sosialinum, at tey orðini verða tá –nóg meira heimlig, ja, fólask kanska meira føroysk enn summi –føroysk– orð. Tey eiga bara ikki at verða stav-að soleiðis, og tað verður

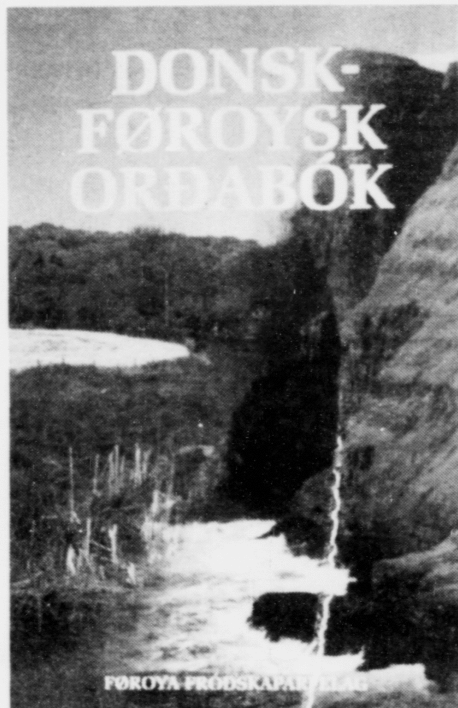
«verri at kenna orðini aftur á øðrum málum» og ikki «gera tað verri hjá skulanæmingum at læra at stava orðini á donskum...» Eg meini tað!

So eru onnur, ið ikki vilja hava henda mismunin, at nøkur fremmand orð verða meira føroysk enn summi

ov nógv av at velja innlænt orð. Hvørki er rættiliga eydnast til fulnar.

Munur er á Drotti og deymi, fugli og folki

Deo roll er gott, um ikki so gudborið sum fyrri liðurin bendir á. Orðið er skilt við

«føroysk» orð. Slept ikki undan, so fellur teimum lættari at skriva tey við danskari stavseting burturav sum higartil, hóast tað ikki hóskar til okkara stavi- og ljóðreglur. Sama við staðanovnum. Tað er ófati-ligt, at bretar, fransar o.ø. ikki taka eftir donsku/ryska stavsetingini, tá hon nú er tann «rætt» í øllum forum. Væl hevur borið til at fáa fólk at skriva og siga Beijing fyri Peking, uttan valdsboð frá nokrum «málpolitiskum» stovni her á landi. – Hvørki navnidið, Sjøv o.til. donsk navnasnið, men Thorshavn, Århus, Rom, Vesttyskland o.ø.?

Ritstjórnin sigur seg hava roynt at ganga eina miðleið við eisini at taka «nakað av nógv nýttum innlæntum orðum við» og givið teim-um føroyskt snið og lagað tey til føroyska bendingar skipan. Hann hevur eisini roynt at brúka snøgg føroysk orð, heldur enn at gera

saknar tú viðhvørt viðmerking um úttalu av einstoku leitorðunum. T.d. Des være meden. Er tað so sjálvsagt, at framburðurin er diss? Hvussu skal «danska» orðið judgement úttalast? Við okkurt orð, ið ikki er danskt, verður úttala tilskilað. Og við nokur føroysk orð, sum ikki er vanligt í heimamálunum í tyð-ingarorðabókum. Men tað er bara óført. T.d. stewardesse terna, flogterner /-n/. Hevði hetta bara fingið vørpin o.ø. at gjort mun á fugli og folki!

Javnvirði

Í mun til so mong onnur málini er føroyskt nógv meira eitt sagnorðamál. Tí er ikki at vænta, at tú altíð skal finna eitt orð fyri eitt annað orð í fremmandu málunum ella umvent. Viðhvørt er neyðugt at greiða frá tyðninginum í fleiri orðum.

Virðirur er væl greitt frá og tytt. Onkur frágreiðing er ikki iðtandi, tað vil so vera. Sum dilettantforestillig leiksyning hjá áhugaleikarum. Ein dilettantur er júst ikki óhagaleikari (amateur) í orðsins rætt tyðning. – Um internationale verður upplýst: stríðssangur hjá teirri marxistisku arbeidararóslumi frá 1871. Her átti eisini at staðið, sum fyrri tyðningur, at tað er navn á altjóða arbeidarafylkingum.

Orðið gnaven hevur ikki fingið við tyðningin at «vera í ringum lag». «Fulur» átti at verið millum tyðingarmøguleikarnar av ful, hóast munur kann vera.

Tað er ikki altíð, at orð sum líkast donskum hava sama tyðning á føroyskum. Enhver er t.d. ikki einhver – onkur, men nogen, en eller anden. – At forsove sig er ikki at forsova seg. At siga fra og at siga frá hava hvørt sin tyðning.

Duga hvørki islenskt ella føroyskt

Fólk, ið ikki veit betur, heldur málroktina vera úti eftir øllum, ið líkast donskum. Svass! Føroyskt er skilt við danskt, umenn nærri við islenskt og norskt. Men tað er heldur ikki neyðugt altíð at taka eftir hvørjum donskum orði. Tað sama við islendskum sjálvsagt. Hóast tað er okkum nærri skilt enn danskt, so hava vit bert fá innlænt orð hadani og tey hoska so væl, at vit gaa ikki um tey.

Vit, eisini f & m-fólkini, eru merkiliga litið kunnug við islenskt mál (og føroyskt). Tí halda fleiri, at forn orð og onnur orð, ið tykjast teimum torskind, eru islenskt. Sum onkur teirra tók til. Tað kunstiga málið, sum lærarar hava noytt upp á tey (næmingarnar), duga tey ikki longu. Tó, ein troyst er, at tey duga danskt. Enn.

Allar orðabækur brúkast við skili

Hóast frábregði og lýti, sum ringt er at gera við, so er henda orðabókina sera hent og væl brúkilig, – við sama fyriværni sum fyrri allar orðabækur: brúkast við skili. Hon er eingin móðurmálsorðabók, ið avger nakran «offisiell málpolitikk». Hóast mangur man haldar tað, tí Fróðskaparfelagið gevur út. Hon hjálpið okkum við nokrum valmøguleikum. Alt eftir sum vit sjálvi vilja brúka teir ella lata vera. Um hon fer at læra miðlafólk o.ø. at málbera seg á føroyskum, fer tíðin at visa. Har skal annað og meira til enn orðabók. M.a. goður vilji og stórri tokki til málið. Fremmand-ordini eru ikki tann stóri vandin í einum frískum máli, sum tú ert goður við, og sum tú røkir sum ein urtagarð. Okkara garður er fyrst og fremst ætlaður heimligum vøkstri, ið lagar seg eftir umstøðunum. Verður bara latið standa til, so kódnar alt í innslogdum okrutu, umenn tað eisini rópasti prýðis- og gagnplantur. Havavitt tað í huga, so er eingin ódrvisi vandi við hesari bókini enn við øllum øðrum orðabókum.

Eg havi nú djólada mær við hesi frálika snøgg bók. Eg kandi ikki orðið, kom fram á tað, tá eg til fánýtis leitaði eftir Sjóv kirke. Tað kann væl brúkast, tí islenskt er tað ikki. Líka litið sum smadre, ið annar folkatingsmaðurin prýddi útvarpsamroðu sína við nú ein morgunin. Vit stúrsa ikki longur, tí vit skilja orðið – tað sigst vera tað, ið um-ræður. Soleiðis skammfara vit øll meira og minni talu-málið. Óneyðugt er eisini at dálka skriftmálið við soverðum. Tað ræður eisini nógv um búnan, at hann er reinur og hildin. Tíðar-tonnin bitur eisini á, tá ræður um at beta varliga og við skili, so at hann ikki hylkir og má tveitast burtur. Vit mugu duga at siggja, hvat ið hóskar og ikki: siggja mun á ektadum gersemi og stakkalastasi. Tað verða tey evnini, sum seta markið millum móðurmálið og eitt og hvørt annað mál, heldur enn endaleysa keglid um orð og purismur.

Gleðilig jól og goða fram-tíð fyri fólk okkara og mál.

Sverri Egholm
23.12.1995